

УДК 351.76:323.3(045)

МОРАЛЬНИЙ ФАКТОР У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Дорошенко В. С.,

к.і.н.,

*докторант кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ,
м. Київ*

Висвітлюються моральні аспекти життя суспільства. Акцентується на таких питаннях, як колективізм, гуманізм, благодійність, а також їхні антиподи.

Ключові слова: політична культура, мораль, колективізм, індивідуалізм, благодійність, споживацтво, гуманізм.

Doroshenko V. S.,

PhD in History Sciences,

Doctoral student of Social and Humanitarian Policy Department NAPA, Kyiv

THE MORAL FACTOR IN THE CONTEXT OF STATE SOCIAL POLICY

In the article there are considered moral aspects of a society, emphasized such questions as collectivism, humanism, charitable activity as well as their antipodes.

Key words: political culture, moral, collectivism, individualism, charitable activity, consumption, humanism.

Важливе значення для процесу формування різних типів соціальної діяльності як соціальних інститутів має стимулювання людей до творчості, атмосфера, у якій це відбувається. Саме на це має бути зорієнтовано новий стратегічний проект розвитку України, замість забезпечення ситості та заможності певного кола людей. Останнє – це далеко не проект, а лише рівень задоволення первинних, соціобіологічних за змістом потреб. Повинно йтися про створення управлінського механізму соціальної творчості – розповсюдження не лише нових типів економічної діяльності, технологій, інформації, способу життя, а й різноманітних життєвих стимулів і мотивацій, ціннісних орієнтацій і настанов особистості [1, с. 50].

Досліджувана проблема розглядається в роботах таких авторів, як В. Шедяков, Ю. Щербак, Ю. Шайгородський, К. Меркотан. Але з урахуванням сучасних вимог державного управління вищеозначена тема потребує подальшого комплексного дослідження.

Цією статтею ставиться на меті довести значення висвітлення питання морального фактору в сфері соціальної політики держави.

Слід зауважити, що неодмінна складова діяльності особи – її політична культура, що охоплює політичні традиції, політичні цінності та настанови практичної політичної поведінки. За нинішніх умов важливість питання посилюється ще тим, що належить звільнитися від домінування принципу “людина – для суспільства”, замінивши його принципом “суспільство – для людини”. Ідеться про утвердження розуміння унікальності кожної особистості, піднесення ініціативності та відповідальності індивіда, психології самостійної, самодіяльної, потенційно необмеженої у своїй самореалізації людини з її потужною енергетикою особистої незалежності й громадянської свободи. Сучасне суспільство формує запит на особу, яка, крім означених вище характеристик, усвідомлює зумовлені необхідністю покладатися на саму себе такі риси, як гідність, відповідальність, інноваційність, обов’язок.

У сучасних умовах питання моралі має велике значення. Системна криза, що охопила українське суспільство в досить спотвореній і виразній формі проявилась саме

© Дорошенко В. С., 2016

в цій сфері. Мораль як сукупність норм і правил поведінки людей дозволяє чітко оцінити вчинки людини, у даному разі передусім вчинки того, хто уособлює владу, управлінський рівень, та дає можливість за методологічно правильного підходу розрізнати добро і лихо.

Ліквідація суспільних відносин минулої політичної системи несподівано для багатьох людей мала наслідком докорінну зміну моральних ідеалів і цінностей. І якщо, на думку деяких захисників попередньої системи, раніше негативні моральні явища існували як пережитки, інородні елементи, то в нових умовах сьогодення вони набули панівних рис, під них підводиться власне підґрунтя, у першу чергу законодавче. Наприклад, щоб мати правовий захист діяльності (скажімо, дипломатичної), що не відповідає інтересам народу, більшість Верховної Ради приймає відповідний закон, а президент – укази, що ставлять понад усе приватного власника. Сутність особистості намагаються звести лише до однієї ознаки – володіння приватною власністю. А достоїнства людини оцінити лише її успіхами в бізнесі. Змінилося й тлумачення традиційних людських чеснот. Відтепер справедливість розглядається як еквівалентність обміну матеріальними благами і взаємна користь, честолюбство – як передумова досягнення багатства і кар'єри, повага до особистості – як свобода підприємництва, конкуренції тощо.

Ключовим принципом “нової” моралі, що послуговує ідеологічним засобом утвердження панування тих, хто розбагатів на розкраданні загальнонародної власності, стає індивідуалізм.

Останній у контексті українських реалій відбиває ті економічні відносини, що роблять людину функцією власності, тобто персоніфікованим капіталом. Тому наявність власності розцінюється в певних колах як ознака високого особистого достоїнства. Цілком показово, що ціла низка українських ділків від державної служби і бізнесу пішли на все, аби таку власність мати.

Індивідуалізм усе активніше використовується олігархією як корпоративна політика, що відбиває зацікавленість у роз'єднанні тих, хто працює. Цьому сприяє руйнування великих промислових підприємств, колективних господарств на селі, суцільна приватизація, прислуговування іноземному капіталу. Найбільш явним, відкритим проявом індивідуалізму є егоїзм. Він означає у першу чергу надання переваги особистим інтересам над інтересами іншої людини, суспільства. Для представників великого капіталу приватне підприємництво, підпорядковане суто особистим корисливим цілям, є тією “оптимальною” формою, у якій вони тільки й можуть брати участь у “суспільно корисній діяльності” Тому олігархи і ті, хто їм прислуговує, намагаються подати свої егоїстичні зусилля з накопичення як суспільне благодіяння. Слід згадати, що на початку “реформаторства” його ініціатори заявляли, що, буцімто, чим більше буде багатих, тим краще буде жити решта людей. Якщо делегувати у владу тих, хто має капітал, то вони будуть турбуватися про народні інтереси. Насправді все сталося зовсім по-іншому. Розрив між вузьким прошарком надбагачів та більшістю населення України постійно збільшується. На даний момент, за думкою експертів, він співвідноситься як один до сорока (у західних країнах – один до десяти). І ця тенденція досить стабільна. Як свідчить аналіз, зразки моралі, що насаджуються в українському суспільстві, руйнують його істинну психологію не тільки у тих, хто при грошах, а й у значної частини трудящих [2, с. 153]. Немало з них, особливо на початковому етапі ринкових перетворень, розраховували миттєво розбагатіти, стати “заможним середнім класом”. Тому дана категорія населення й голосувала на виборах за нуворишів, крізь пальці дивилася на той безлад, який вони коїли.

Маніпулювання масовою свідомістю в сфері моралі насаджує споживацтво, що проявляється в абсолютизації накопичення, культивуванні насолод. Роздмухуванням

споживацьких пристрастей “господарі” України намагаються сформувати синдром “погоджувальної свідомості” в надії на покірливу поведінку людей. Споживацька мораль орієнтує її прибічників на насолоду та поклоніння речам, витісняючи інші інтереси.

Потребує правильного оцінювання й таке досить популярне останнім часом явище, як благодійність, або філантропія. Останнє походить від грец. *phileo* – люблю та *anthropos* – людина і буквально означає любов до людства, турботу про покращення його долі. На противагу своєму шляхетному змісту, філантропія набуває вигляду милостині пограбованому. Такого роду благодійність, що пригнічує гідність людини, спрямовано на те, щоб на деякий час полегшити людські страждання, а в кінцевому рахунку примирити свідомість людини з уявленням про неминучість їх. Формальна благодійність немає нічого спільного з суттєвим покращенням становища бідних і знедолених.

Широко рекламовані благодійні заходи (різного роду пожертви для будинків літніх людей, будинків інвалідів, шкіл, на користь бідних та ін.) в Україні здебільшого послуговують прикриттям для привласнення кримінально-клановою верхівкою мільярдних коштів та повернення мізерної частки їх пограбованим. “Благодійність” як явище сучасного українського суспільства впливає на нього не на краще. Вона певною мірою відповідає індивідуалістичній суті моралі.

Особливість морального фактору в Україні в тому, що нинішні багатії не можуть безпосередньо представити свій особистий інтерес як загальний. Своєю, так би мовити, народною стороною, що спрямована на широкі прошарки населення, мораль прав багатіїв намагається виставляти на показ не ті норми, які домінують у їх взаємовідносинах, тому вони змушені вдаватися до лицемірства. У цих же цілях вони все частіше звертаються до релігії, намагаючись свою негідну мораль тлумачити в дусі “вічних заповідей християнства”. Егоїзму протиставляється любов до ближнього, милосердя, благодійність, матеріальному розрахунку – безкорисливість, “обов’язок заради самого обов’язку”, економічному, чиновницько-бюрократичному пригніченню індивіда – цілеспрямована пропаганда “прав і свобод людини”, псевдогуманна терпимість та смирення. Лицемірство подібної моралі стає особливо помітним при співставленні цих проповідей з дійсними правами сучасного українського суспільства, які панують в бізнесі, владних структурах, приватному житті. Вони пронизані холодним розрахунком, безсердечністю, які порушують правила людських відносин. Наприклад, практика обдурювання партнерів, конкурентів, хабарництва, рейдерство, замовні вбивства та ін.

Песимізм, цинізм, невіра в добро, совість, відчуття самотності, страху, нігілізм, користолюбство, кар’єризм, чванливість, підозра, дискредитація чесної праці, падіння авторитету родини, загострення конфлікту поколінь – усе це є свідомою кризою моралі панівного класу, морального регресу суспільства.

Разом з тим в українському суспільстві існують й інші моральні цінності. Їх сповідують перш за все люди, які заробляють на життя своєю особистою працею і творчістю. Існуючі загальнолюдські моральні норми, як відомо, формувалися протягом тривалого періоду боротьби народних мас із соціальним пригніченням, моральними вадами. Вони завжди намагалися зробити так, щоб норми справедливості й моралі, які в умовах панування багатіїв зневажаються, стали непохитними правилами у відносинах між людьми. Один із таких принципів – колективізм. Чим він характеризується? Перш за все тим, що висловлює товарищівність (між іншим, фундаментальне підґрунтя суспільних відносин у запорізьких козаків), солідарність, єдність і спільність інтересів трудящих. На противагу егоїзму, колективізм передбачає, що людина в своїй діяльності виходить із мотиву збереження та примноження суспільного надбання, прагне до реалізації суспільного блага.

Колективізм не є чимось штучним, вигаданим, обмеженим історично або географічно. У контексті теорії й історії державного управління важливо пам'ятати, що ідея колективізму розроблялась протягом тривалого періоду представниками різних країн. Внесок в її розроблення зробили такі мислителі, як Маблі, Мюреллі, Мор, Кампанела, Гельвецій, Фейербах, Бабель, Фур'є, Дезамі, Оуен, Вейтлінг, Сен-Симон, Кабе.

Необхідно підкреслити, що визнання важливості й ролі суспільних інтересів не означає безумовного придушення інтересів особистих. Воно лише дозволяє долати тимчасові протиріччя, що виникають між ними, і кінець кінців сприяти досягненню максимального задоволення інтересів усіх членів суспільства. Хоч би що сьогодні казали противники минулого суспільного ладу, факт залишається фактом: завдяки поєднанню суспільних і особистих інтересів у радянському суспільстві (а воно зовсім не було ідеальним) СРСР вдалося досягти високих результатів у різних сферах життя країни. У найбільш несприятливих умовах, у вкрай стислі строки, без допомоги зовні, що викликало здивування в народів світу, змусило деякі країни запозичити радянський досвід.

Тому сьогодні дуже важливо розвивати в наших людей відчуття єдності, солідарності, розуміння своїх спільних інтересів. Без цього неможливий успіх у покращенні соціального становища пересічного громадянина.

Принцип колективізму безпосередньо пов'язано з гуманізмом. У його основі – упевненість у значних можливостях людини до самовдосконалення, вимагання свободи і захисту гідності особистості, положення про те, що задоволення потреб людини повинно бути кінцевою метою суспільства.

Останні два десятиліття життя українського суспільства наглядно підтвердили, що така капіталізація, яка відбувається в нашому суспільстві, відчуження праці – головні причини “обезлюднення” особистості. Гуманізм залишається формальним, порожнім в умовах, коли людина знаходиться під тягарем нужди, повністю залежить від роботодавця.

Гуманістичний характер держави практично і конкретно виявляється в задоволенні матеріальних і культурних потреб працюючих.

Людськість суспільних відносин визначається гідними умовами і характером праці народних мас. Для тих, хто дійсно опікується державним управлінням і намагається підвищити його ефективність, важливо усвідомити, що становище людини, її гідність, авторитет має визначатися не майновим або національним станом, а лише особистими здібностями і працею.

Підвищення заробітної плати, пенсій, стипендій, безкоштовні медицина, освіта, постійне зростання добробуту людей мають бути стратегічним курсом розумного державного управління, доказом істинної суті гуманної природи держави.

Отже, потреба гуманізації суспільного життя є передумовою прогресу держави, процвітання його громадян.

Слід відзначити, що мораль, незважаючи на свою соціально-економічну зумовленість, має відносну самостійність. Вона своєю чергою справляє зворотний вплив на базові фактори суспільного розвитку. Тому мораль може як гальмувати, так і прискорювати його поступ.

Пагубні наслідки олігархізації, кричущий аморалізм викликали в більшості населення України недовіру і неприязнь до влади. Усе це породило в мільйонів людей соціальну апатію, депресію, песимізм, гостре відчуття своєї непотрібності. При такому морально-психологічному стані суспільства, попри гучномовні заклики до “злагоди”, “єднання”, неможливо досягти суттєвих позитивних зрушень.

Потрібна здорова, свідома, життєствердна мораль, що користувалася б широкою народною підтримкою, у якій би питання про краще життя людини вирішувалося у

зв'язку з перетворенням соціальних умов життя в інтересах абсолютної більшості народу. Держава повинна бути спроможною ставити цілі, які практично можуть бути досягнуті зусиллями самих людей.

Гідна мораль не потребує ні ілюзій, ні лицемірства. Вона потребує суворо наукових уявлень про розвиток суспільства, розроблення дійсних, а не вигаданих цінностей життєдіяльності та орієнтирів поведінки. Без цього не можна сформувати прогресивні суспільні відносини. Тільки так мораль, як уже переконливо свідчить історія, може бути відтворювальною силою, найважливішою передумовою докорінного покращення ситуації в Україні [3, с. 224].

На заваді реалізації принципів державотворення, зазвичай, виступає та обставина, що будь-який аналіз політики тією чи іншою мірою спирається на владу, відбиває ті чи інші інтереси. А відтак, це відбивається на тому, у який спосіб визначається та чи інша суспільна проблема, формуються пріоритети, виконуються дії щодо їх розв'язання або ж владні структури утримуються від певних дій.

Показовий такий факт. Восени-взимку 1991 р., після ухвалення Акта проголошення державної незалежності України та проведення Всеукраїнського референдуму 1 грудня того ж року, логічним було проведення перевиборів органів влади – від Верховної Ради України до місцевих рад. Проте і тогочасна комуністична більшість, і “націонал-патріоти” (тоді активна суспільна верства) у Верховній Раді України відмовилися від такого заходу, правда, з різних, прямо протилежних ідейно-політичних міркувань.

Для перших головним було зберегти себе у владі. З цією метою вони пішли на низку поступок національно налаштованим силам (залучили їхніх представників до влади). З цією метою – залишитись у владі – правляча верства провела ваучерну приватизацію, за рахунок якої перетворилася на економічно панівний клас.

Натомість “націонал-патріоти” вважали, що розвал СРСР, проголошення України суверенною державою – це і є вирішення проблеми, досягнення мети, здійснення мрії, на що уже мало хто, особливо в діаспорі, сподівався. Насправді це був лише початок, перед Україною постали нові, історичної ваги проблеми – державного самовизначення в поєднанні зі зміною політичної системи, формування ринкових відносин, позиціонування себе у світовому співтоваристві.

Отже, політичні проблеми мають ретельно продумуватися, якщо таку діяльність хочемо називати аналізом. Він має бути сповнений роздумів, творчого натхнення, гри уяви, а в найкращому випадку – самокритики. Не випадково у західній науці державного управління аналіз політики називають “кваліфікованим застосуванням інтелекту до суспільних проблем”. Як відомо, у ситуації 1991–1992 рр. гору взяли не професійні здібності, а політичний розрахунок окремих політичних сил і груп на можливість збереження у владі чи входження до неї.

Список використаних джерел

1. *Шедяков В.* Стратегічне управління модернізацією країни: можливості, оптимізація впливів / В. Шедяков // Політичний менеджмент. – 2011. – № 2 (47). – С. 44–53.
2. *Щербак Ю.* Україна: виклик і вибір. Перспективи України в глобалізованому світі ХХ століття / Ю. Щербак. – К. : Дух і Літера, 2003. – 371 с.
3. Правові засади захисту особистісних цінностей та суспільної моралі : зб. нормат. актів України / [уклад. : Ю. Ж. Шайгородський, К. П. Меркотан]. – К. : Укр. центр політ. менеджменту, 2007. – 400 с.

Надійшла до редколегії 19.02.2016 р.